

Ольга Хмиз

Острог (Україна)

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ НА ЗАКЕРЗОННІ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Для сучасних українських і польських істориків досі залишається невирішеним питання «Хто ж почав війну?», адже після його вирішення можна визначити «найбільш винного». Проте не так вже й легко визначити, які факти були передісторією, а які започаткували «справжній» конфлікт, тому для початку потрібно охарактеризувати суспільно-політичне становище українців Закарзоння у міжвоєнний період.

До початку Другої світової війни на етнічних українських територіях, що входили до Другої Речі Посполитої, досі не було вирішене українське питання. Ще 30 вересня 1919 р. польському уряду було надіслано Меморіал у справі українців на Холмщині, в якому зазначалося, що «для вирішення пекучих проблем української людності просимо про негайне надання нам дозволу на створення Українського комітету з місцем перебування у Холмі, добродійних українських організацій, відкриття українських гімназій, дозволу користуватися українською мовою в установах і судах, забезпечення потрібної кількості православних церков там, де заходить у тому потреба, врахування при здійсненні аграрної реформи права українських селян на землю».

Влада проігнорувала клопотання українців, хоча формально на законодавчому рівні у Конституції Польської Республіки від 17 березня 1921 року зазначалося про забезпечення прав національних меншин. Зокрема, у статті 109 вказувалося: «Кожний громадянин має право зберігати свою національність, охороняти свою мову і свої національні прикмети. Окремі Державні закони забезпечують меншинам в Польській державі вільний і повний розвиток їх на-

ціональних прикмет за допомогою автономних союзів меншин ... Держава буде ... в разі потреби надавати їм грошову допомогу». Перелічені права конкретизувалися у статті 110: «Польські громадяни, приналежні до меншин за їх національністю, віросповіданням або мовою, мають рівне з усіма іншими право засновувати благодійні, релігійні і громадські заклади та інші розважальні заклади, мати нагляд за ними, ними завідувати, вільно користуватися в них своєю мовою і відправляти обряди свого віросповідання». Проте реально вказані положення не дотримувалися і були лише формальними, які не забезпечували дотримання прав українців на території Закерзоння.

Українці зазнавали різноманітної дискримінації при прийомі на роботу, при вивченні рідної мови у школах тощо. Про це пише у своїх мемуарах Данило Шумук: «...спершу в школі я відчув, що поляки вважають українців неповноцінними людьми, відсталими, придатними хіба що слугувати в них. Пізніше я зіткнувся з цим усюди. Поляки, росіяни і навіть упосліджені жиди дивляться на українську мову, як на мужицьку «мову гречкосіїв» і не визнають належних українцями національних прав на українській землі».

Слід також звернути увагу на акції нищення православних церков на Холмщині у 1938 році. За червень-липень було знищено у Більсько-Підляському повіті – 8 церков та 5 каплиць, Білгорайському – 6, Холмському – 18 церков і 2 каплиці, Грубешівському – 31, Томашівському – 35, Володавському – 10, Замоському – 1, а загалом за міжвоєнний період було знищено 163 храми. Крім цього, місцеве населення силоміць змушували ставати католиками. У своїх спогадах Антоніна Микитюк, уродженка с. Сагринь, писала: «Кракуси почали нападати, бити вікна, валити церкви... Кракуси були польським військом, їздили на конях. Вночі приходили під хату, стукали, викликали господаря надвір, вимагали: підписуй заяву, що завтра підеш до костела, висповідатися, станеш поляком».

Отож, дивлячись на такий стан речей, стає зрозумілим, чому українці вітали німецькі війська як визволителів від польського ярма.

Список основних джерел та літератури:

1. Денисюк М. Українсько-польський конфлікт в роки Другої світової війни у спогадах / М. Денисюк, В. Трофимович, А. Каляєв // Наукові записки. Історичні науки. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – Вип. 10.
2. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. / Ред. Ю. Сливка. – Львів, 1996. – Т. 1.
3. Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спогади. Документи. / Ю. Макар, М. Горний, В. Макар, А. Салюк. – Чернівці : Букрек, 2011. – Т. 1: Дослідження.
4. Митюк А. Що з нами зробили? / А. Митюк // Кров українська, кров польська... Трагедія Холмщини та Підляшшя в роках 1938–1948 у спогадах / Ред. М. Іваник. – Торонто ; Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014.
5. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 roku // Dziennik Ustaw. – 1921. – № 44. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/1921/s/44/267/1>.